

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Коломієць Алли Миколаївни про дисертацію Івашко Катерини Володимирівни «Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта, галузь знань 01 Освіта/педагогіка

Актуальність теми дисертації зумовлена входженням нашої країни в європейське співтовариство. Важливим елементом цієї парадигми є моральна культура особистості, зокрема вчителя, бо саме він покликаний формувати у своїх вихованців базові засади світосприйняття – науково-світоглядні, морально-естетичні, духовно-культурологічні тощо. Суспільство, в свою чергу, очікує від молодого покоління сформовану на цій основі адекватну поведінку, вчинки, норми життєдіяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане згідно з тематичним планом НДР Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) з теми «Теоретико-методологічні засади організації соціальної роботи в контексті європейських цінностей та міжнародних стандартів», яку розробляє кафедра соціальної роботи, управління та суспільних наук Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту (РК № 0119U00045). Тема дисертації затверджена вченою радою ЛДУБЖД (протокол № 3 від 30.10.2019 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлені в роботі наукові положення, результати та висновки свідчать про цілісність виконаного дослідження, наукову обґрунтованість і достовірність, а також мають теоретичне й практичне значення для підготовки майбутніх учителів початкових класів. Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, методи дослідження. План роботи логічний і послідовний, відображає алгоритм виконання завдань і досягнення поставленої мети дослідження.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. У дисертації визначено, обґрунтовано й доведено ефективність впровадження на практиці системи організаційно-педагогічних умов, що забезпечують продуктивність формування моральної культури у майбутніх учителів

початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Розроблена дисертанткою структурно-функціональна модель формування моральної культури майбутнього учителя початкових класів засобами ІКТ чітко відображає послідовність етапів безпосередньої її реалізації у педагогічних закладах вищої освіти.

Нові факти, одержані дисертанткою. У дисертації *вперше* на міждисциплінарному рівні здійснено теоретико-методологічне обґрунтування процесу формування моральної культури майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій; систематизовано категоріально-термінологічний комплекс понять дослідження, обґрунтовано сутнісні характеристики моральної культури майбутніх учителів початкової школи, її критерії, показники та рівні; визначено організаційно-педагогічні умови (формування позитивної мотивації у здобувачів освіти щодо застосування ІКТ з метою утвердження гуманістичних цінностей особистості; готовність майбутніх учителів початкових класів до впровадження ІКТ; формування медіаграмотності у майбутніх учителів початкових класів; створення й постійне вдосконалення навчально-методичної та матеріально-технічної бази інформатизації навчання у ПЗВО; упровадження методики формування моральної культури майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ; проведення тренінгів із безпечного користування інтернет-ресурсами; професійне самовиховання майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ) і розроблено структурно-функціональну модель формування моральної культури майбутнього учителя початкових класів засобами ІКТ, яка відображає послідовність етапів безпосередньої її реалізації у педагогічних ЗВО; обґрунтовано шляхи розв'язання наявних суперечностей у процесі формування моральної культури в майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ; *удосконалено* психолого-педагогічний зміст і структуру феномена «моральна культура майбутнього учителя початкових класів», обґрунтовано основні форми, методи науково-методичного супроводу формування моральної культури у майбутніх фахівців педагогічної сфери; на основі критичного аналізу зарубіжного досвіду визначено провідні положення подальшої гуманізації освітнього процесу з метою удосконалення системи формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ; *подальшого розвитку й конкретизації* набули положення щодо готовності майбутніх учителів початкових класів до опанування освітніми інноваціями, набуття компетентності та вирішальної ролі у формуванні моральної культури здобувачів освіти засобів ІКТ.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Впровадження в освітній процес педагогічних ЗВО розробленої дисертанткою авторської методики створює практичні можливості застосування результатів дослідження і є вартісним інформаційно-консультативним супроводом інноваційної діяльності педагогів, розвитку їхньої моральної та культурної компетентності. Практичні результати дослідження репрезентують методичні рекомендації, в яких висвітлюються конкретні шляхи і способи формування моральної культури майбутнього педагога в умовах педагогічного закладу вищої освіти. Зміст розробленого спецкурсу: «Моральне виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій» і методичні рекомендації «Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» спрямовані на практичне формування моральної культури у майбутніх фахівців освітньої сфери.

Матеріали дисертації впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/35 від 12.10.2021 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 462 від 24.04.2023 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 05-16/130 від 29.09.2021 р.), Львівського національного університету ім. Івана Франка (довідка № 3482-Н від 26.10.2021 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 176 від 20.04.2023 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Основні результати і висновки дослідження можуть бути використані закладами вищої педагогічної освіти, післядипломної педагогічної освіти, загальної середньої освіти, школами новаторства педагогічних кадрів, різноманітними освітніми асоціаціями, науковими установами, навчально-науковими комплексами, навчально-методичними центрами освіти тощо.

Оцінка структури та змісту дисертації. Текст дисертації чітко структурований, зв'язний, цілісний, завершений. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 207 найменувань, з них 30 – іноземними мовами) та додатків на 70 сторінках. Повний обсяг тексту становить 296 сторінок (основного тексту – 187 сторінок).

У *вступі* розкрито актуальність проблеми, що досліджується. Чітко сформульовані мета, об'єкт, предмет, методи і завдання дослідження, які є досить конкретними та спрямовані на досягнення поставленої мети;

сформульовано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження; представлено інформацію про публікації за темою дисертації, її структуру та обсяг. Чітко виписано особистий внесок здобувача.

У *першому розділі* дисертації здійснено глибокий філософський і психолого-педагогічний аналіз категоріально-термінологічної системи дослідження. Здійснивши аналіз думок древніх філософів, класиків психологічної та педагогічної думки, а також праць сучасних українських філософів, психологів і педагогів, дисертантка запропонувала досить чітку систему дефініцій поняття «моральна культура» і детермінанти її сформованості в окремої особистості, професійній спільноті та в суспільстві загалом.

Дисертанткою чітко визначено суперечності в процесі формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ та їх об'єктивні (недостатньо розвинена матеріально-технічна база, загальна суспільна кризова ситуація) і суб'єктивні (низький рівень усвідомлення деякими викладачами педагогічних ЗВО важливості окресленої проблеми, брак належної медіаграмотності, компетентності у певній категорії викладачів щодо якісного оволодіння сучасними педагогічними інноваціями) причини.

Здійснено аналіз стану проблеми формування моральної культури у майбутніх педагогів із застосуванням методу контент-аналізу документів, які визначають і регламентують зміст освіти фахівців початкової школи.

Заслуговує на схвалення й те, що в дисертації проаналізовано й окремим підрозділом представлено зарубіжний досвід використання ІКТ у формуванні моральної культури майбутніх учителів початкових класів. На основі критичного аналізу зарубіжного досвіду дисертантка визначила провідні положення подальшої гуманізації освітнього процесу з метою удосконалення системи формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ.

У *другому розділі* дисертації досить повно представлено тематику проведених семінарів, банк інформаційних ідей, методичний і наочний матеріал, практичні рекомендації духовно-морального виховання засобами ІКТ. Особливо цікавим і новаторським вважаємо проєкт *світлиці духовності*, в основі якої дисертантка визначила такі осередки: поріг перевтілення; сад моральних вчинків (дерево добрих справ, лавка примирення, водоспад добра, камінчик здійснення бажань); перлини рідного краю та світлини духовності, куточок душевного спокою, театр добра і зла, календар народних свят тощо.

Проект був створений за активного використання засобів ІКТ і частково реалізований у процесі проходження практики здобувачами вищої освіти спеціальності «Початкова освіта».

Загалом методика виховної роботи, запропонована дисертанткою, передбачала такі форми виховання моральної культури: активна участь у суспільно-корисній праці, педагогічні ситуації, ділові та рольові ігри, самостійна оцінка моральних вчинків друзів, студентського колективу, заняття в гуртках, студіях, у музичній і спортивній секціях, тимчасові доручення, створення Центру дисципліни, довіри та порядку, створення здобувачами вищої освіти власного портфоліо. Це сприяло переведенню здобувачів освіти з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора виховного процесу.

На особливе схвалення заслуговує впровадження авторкою інноваційних форм і технологій виховання моральної культури засобами ІКТ: веб-сервінг, тобто багаторазовий перехід за посиланнями з одних веб сторінок на інші; використання кінокоучінгу – перегляд фільмів духовно-морального спрямування з подальшим їх аналізом; Google-Експедиції, які дають дають змогу подорожувати у віртуальний світ й оглядати об'єкти в доповненій реальності з ефектом занурення; підбір із наступним аналізом аудіокниг, радіо-, теле- та музичних передач виховного та навчального спрямування для дітей з особливими потребами; а також тренінги, квести, ігри, екскурсії, веб-конференції тощо.

Розроблена дисертанткою система тренінгових занять з курсу «Психологія успіху», яка охоплювала тренінги на згуртування колективу, розвиток емоційного інтелекту, вміння спілкуватися, знаходити підтримку в сім'ї, формувати впевненість у собі, лідерські якості, усвідомлювати моральний обов'язок педагога, розрізняти добро та корисливу псевдодоброту, мотивувати до педагогічної справедливості, формувати моральну самосвідомість особистості педагога, сприяла особистісному пізнанню та професійному зростанню майбутніх учителів початкових класів.

Суттєвим практичним доробком стала добірка духовно-моральних і навчально-пізнавальних медіатекстів, які представлені в Додатку К, і основні положення авторської методики, що містяться в розробленому дисертанткою спецкурсі «Моральне виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій», програма якого міститься в додатку В.

У *третьому розділі* дисертації описана діагностика сформованості моральної культури майбутніх учителів початкових класів за визначеними критеріями і показниками. Узагальнення даних, отриманих у процесі реалізації

дослідницьких процедур, дало змогу виявити особливості, відмінності, тенденції в рівнях сформованості моральної культури здобувачів освіти майбутніх вчителів початкових класів до та після впровадження експериментальної методики.

Результати формувального експерименту вказали на ефективність розробленої автором моделі та методики формування моральної культури майбутніх учителів початкових класів у плані формування та розвитку в них здатності до емоційних переживань, їх глибини та сили в ситуаціях життєвої моральної поведінки, морального вибору.

Методами математичної статистики було доведено, що після проведення формувального експерименту наявні істотні, статистично достовірні відмінності між здобувачами КГ та ЕГ, тобто відбулися статистично достовірні зміни в розподілах здобувачів ЕГ за рівнями сформованості як окремих показників, компонентів так і моральної культури в цілому.

Унаслідок упровадження розробленого теоретико-методичного інструментарію на завершальному етапі педагогічного експерименту зафіксовано чітку позитивну динаміку підвищення рівня моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій за виокремленими компонентами (когнітивним, мотиваційним, оцінно-емоційним, операційно-діяльним, рефлексивним) у здобувачів ЕГ, водночас, як в КГ ці зміни виявилися значно нижчими. Статистична достовірність змін в розподілах здобувачів КГ та ЕГ підтверджена за допомогою λ -критерію Колмогорова-Смирнова. Отримані результати експерименту засвідчують ефективність упровадження авторської моделі та розробленого авторського спецкурсу. Є всі підстави вважати, що ці зміни відбулися саме завдяки впровадженню у процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів розробленої та обґрунтованої дисертанткою моделі, організаційно-педагогічних умов і методики формування в здобувачів моральної культури засобами ІКТ.

Тому не викликають жодних сумнівів зазначені у вступі наукова новизна, теоретична значущість дослідження і практичне значення одержаних результатів.

Загальні висновки чітко структуровані, повністю відповідають сформульованим завданням і змісту самої роботи та впливають з її основних положень, що дає підстави зробити висновок, що мета роботи досягнута і всі поставлені завдання виконано.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Івашко Катерини Володимирівни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. Авторці дисертації бажано було б більш рельєфно висвітлити аксіологічний аспект сформованості моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ.

2. На нашу думку, формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ в умовах швидких темпів розвитку можливостей ІКТ (віртуальна реальність, штучний інтелект) передбачає необхідність більш змістовного аналізу та пропозицій щодо розвитку цифрової та дидактичної компетентності викладачів ЗВО, а також рівня їхнього креативного та інноваційного мислення. Тому вважаємо, що підсилення саме цієї позиції могло б бути однією з організаційно-педагогічних умов формування моральної культури у майбутніх вчителів початкових класів засобами ІКТ.

3. У той самий час звертаємо увагу на те, що визначені та обґрунтовані дисертанткою організаційно-педагогічні умови формування моральної культури у майбутніх вчителів початкових класів засобами ІКТ, що представлені в різних частинах тексту (вступ, другий розділ (с.77 і с.96), модель (с.94), висновки (с.201)), не завжди узгоджені між собою.

4. Крім того, деякі з організаційно-педагогічних умов є доволі тривіальними за змістом і сутністю (наприклад, на с.77 умова 4: «створення та регулярне оновлення навчально-методичних матеріалів та матеріально-технічного забезпечення інформатизації навчання») і апріорі мають виконуватись навіть без втручання експериментатора; умова 2 охоплює 3 і 6, оскільки готовність майбутніх учителів початкових класів до впровадження ІКТ передбачає формування медіаграмотності і проведення тренінгів із безпечного користування Інтернет-ресурсами. Умова ж 5 «упровадження методики формування моральної культури майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ» передбачена самою темою дисертації.

5. Фактично дослідження проблем формування моральної культури у майбутнього учителя початкових класів засобами ІКТ здійснювалось дисертанткою на засадах філософсько-педагогічної герменевтики, аксіології, синергетики, системного, культурологічного, діяльнісного й особистісно-орієнтованого підходів, про що й зазначено у висновках. Проте в моделі на с.94 зазначено не всі із цих методологічних підходів. Викликає сумніви і доцільність дублювання змісту моделі у вигляді тексту на кількох наступних сторінках.

Висловлені зауваження мають суто рекомендаційний характер, не знижують її наукової цінності та можуть бути приводом для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій.

Констатуємо і той факт, що загальний обсяг основного тексту дисертації та її оформлення відповідають вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта, галузь знань 01 Освіта/педагогіка.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Основні наукові результати висвітлено в 10 наукових публікаціях. З них: 4 статті (2 – одноосібні); 1 – у науковому періодичному виданні зарубіжних країн, проіндексованому в базі даних Web of Science (у співавторстві), 4 статті у збірниках наукових праць за матеріалами наукових конференцій і 2 навчально-методичні розробки. У працях дисертантки повною мірою відображено основні положення наукової роботи: проаналізовано теоретичний контекст формування моральної культури майбутнього вчителя початкових класів засобами інформаційно комунікаційних технологій, зокрема з'ясовано психолого-педагогічний і філософський контексти категорії «моральна культура викладача», здійснено теоретичний аналіз критеріїв сформованості моральної культури в майбутніх учителів початкових класів. Досить детально описана методика формування моральної культури майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ і представлено відповідні методичні матеріали.

Висновок. Основний зміст роботи вказує на широку ерудицію дисертантки, її здатність до системного охоплення різних аспектів досліджуваного педагогічного явища і процесу, критичність і креативність професійного мислення.

На основі аналізу дисертаційного дослідження можна зробити висновок про те, що актуальність проблеми, її теоретична та методична основи отримали у роботі належне обґрунтування, аргументацію та конкретизацію: чітко і зрозуміло сформульовані об'єкт, предмет, мета і конкретні завдання дослідження, а сама робота відзначається науковою новизною.

Отже, після проведення детального аналізу можемо констатувати, що дисертаційна робота Івашко Катерини Володимирівни за своїм змістом, стилем викладу і глибиною розкриття основних положень, повнотою висновків і за результатами опрацювання здобутих даних є завершеним самостійним дослідженням.

Таким чином, аналіз змісту дисертації, відповідна апробація та кількість опублікованих праць дає підставу для висновку, що представлена дисертаційна робота Івашко Катерини Володимирівни на тему «Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій», відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами), до наукових праць такого рівня, а її автор Івашко Катерина Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта/педагогіка.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,

проректор з наукової роботи

Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського

Алла КОЛОМІЄЦЬ

